כוס פשוטה העשויה מפלסטיק או מנייר (הנקראת כוס חד פעמי, משום שלאחר השימוש זורקים אותה), מותר לקדש עליה [אמנם משום הידור מצוה טוב לקחת כוס נאה, שנא' "זה אלי ואנוהו", ודרשו חז"ל (שבת קלג:) התנאה לפניו במצוות][173]. ואם אין לו כוס יכול לקדש גם על היין שבבקבוק[174].

וסדר אחיזת הכוס שנוטלו בשתי ידיו, ואוחזו אח"כ בימיו[175].

וטוב להשאר בעת הקידוש עם בגדי השבת, כמו החליפה והכובע המיוחדים לשבת[176]. ויש מהדרים להשאר כך גם בעת הסעודה[177]. אולם מן הדין אין חיוב בזה[178].

הנהגת הקידוש

כג. עונמד[179], ואומר "יום השישי – ויכולו השמים" וכו'[180], ויעמדו השומעים מסביב לשולחן ולא יהיו מפוזרים ומפורדים אנה ואנה (ועיין בהערה)[181]. וכך יאמור הקידוש כולו בעמידה. ובגמר הקידוש ישב ואחר כך ישתה[182]. ובתחלת הקידוש יסתכל בנרות, ובעת הקידוש עצמו יתן עיניו בכוס[183]. ואם אינו יודע נוסח הקידוש בעל פה, יכול לקרוא מתוך הסידור[184].

ודע, שיש להזהר שישמעו בני ביתו אמירת "ויכולו"[185], ואם לא אמר "ויכולו" כלל צריך לחזור ולאומרו על הכוס, ואפילו אם נזכר באמצע סעודתו צריך לאומרו על הכוס[186], ועיין בהערה[187].

פרטי דינים

כ"ד. אדם שיש לו יין במצומצם, והוא צריך לעשות קידוש בלילה, וקידוש ביום, והבדלה למוצאי שבת, ואין מספיק לו יין דיו, יבואר להלן סדר הדברים והעדיפות כיצד לנהוג[188].

אם יש לו כוס אחת בכדי רביעית בצמצום[189], יניחנה להבדלה. ויעשה קידוש על היין[190], וי"א שעדיף לעשות את הקידוש על היין[191]. אולם דעת מרן חש"ו וכמה אחרונים כדעה ראשונה[192], וביום יאבכ"ל ללא קידוש[193].

בד"א כשאין לו שיכר, אבל אם יש לו חמר מדינה דהיינו שיכר וכדו', שאפשר להבדיל על זה (ויבואר בסימן רצ"ו), יעשה ההבדלה בשיכר, והקידוש על היין[194]. ואפילו אם יש לו יין, גם כן עדיף שיקדש ביום על היין, והבדלה יעשה בשיכר[195].

כ"ה. אם יש לו עוד יין חוץ מן ההבדלה, יעשה ממנו קידוש בליל שבת[196].

ואם יש לו עוד מעט יין בצמצום לאחר שיעשה קידוש ליל שבת, יש בזה כמה דרכים כדי שלא יפגום את היין ע"י שתייתו מהכוס בלילה[197]: א'. יקח כוס אחרת ריקה, ולאחר גמר אמירת הקידוש לפני שישתה מן היין, ישפוך לכוס הריקה מעט כדי לטעום

---

173. הנה מצאנו בשו"ת אגרות משה ח"ג סימן ל"ט שכתב לא לקדש על כוס פשוטה כזו העשויה מנייר עבה או קרטון, כיון שהוא חד פעמי ואין לו חשיבות, והרי קיי"ל שכוס של ברכה יהיה שלם בלא פגם, ודבר כזה מסתברא ליה שהוא גרוע יותר מכוס פגום מפני שאין לו חשיבות כלל, ואינו הארי לא לקידוש ולא לברהמ"ז. ע"כ. (והביאו בשש"כ פמ"ז סי"א). אולם בפשטות אינו מוכרח, דשה"ל שיש לו פגם וריאים הפגם לפנינו. אולם כאן הלא כתוב שהיא הרי היא ראויה לשימוש, ובפעם הזו הלא היא כוס מעליתא, וללכ דיני התורה כוס כזה לכה, ועי' בשו"ת מנח"י ח"י סי' כ"ג שהביא ג"כ מהרב מסטמאר להחמיר בזה. אולם מצאנו שכר של האחרונים שפסקו להיתר, וכיעיין בשו"ת באר משה ח"ג סי' נ"ה, והביא שם שגם הרב מסטמאר לא אסר לקדש על"ז. (ובשו"ת וישב משה סי' ס"ה הביא ששמע שהרב מסטמאר הקפיד ע"ז דק משום הידור מצוה. אמנם בשו"ת שרגא המאיר ח"א סי' נ"ה הביא משמו שאסר משום שאינו כלי, אולם הביא עוד מהגאון מפאפא שאמר שמותר לקדש עליו לכתחילה, וכ"ה בספרו שו"ת ויען יוסף סי' ס"ז). וכ"כ לתתיר לקדש עליו הרבה אחרונים, כהגרשז"א בשש"כ שם העדה נ"א, ויבדל"א הגר"ש וואזנר כמו שהביאו בשו"ת חיי הלוי ח"א סי' כ"ב, וכן בשו"ת ציץ אליעזר חי"ב סי' ל"ג ובשו"ת רבב"א ח"ג סי' ק"נ ובשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קי"א ואז נדברו, ועוד רבים באחרונים. ורק משום הידור מצוה יש שיהיה כוס נאה.

174. שהרי שם כלי עליו. (ועי' במשנ"ב להלן סקע"ח).

175. עיין שו"ע סימן קפ"א שנוטלו בשתי ידיו, אולם אח"כ אוחזו בימיו, עיי"ש. וע"ע גם בסוה"ס שגם איטר יד י"א לאוחזו בימיו, ובכה"ח כתב שע"פ הקבלה גם איטר יש לו לאוחזו בימיו כל אדם, עיי"ש. ולדעת רבינו האר"י יש להזהר שאחר יושיט לו את הכוס בשתי ידיו, והוא יקבלו ממנו בשתי ידו, וכמש"כ בשערה"כ דף ע, וכן הובא בבא"ח בסדר הקידוש, וכן בכה"ח.

ויעיין שם עוד ענינים, והביא שם משערה"כ שיעמיד את הכוס לפי ה' אצבעות, ויש לזה סמך בזוה"ק בהקדמת בראשית דף א'. ובשו"ת יצחק ירנו ח"א סימן ל"ה ביאר שיש לאחוז את הכוס כשהאצבעות דקופות, והכוס מוקף מסביב בגובהן של האצבעות, ולדברי"ו לא ניחא לן הכף יד, ולא על האצבעות כשהן פשוטות, עיי"ש. אמנם יש שלמדו באו"א, ואכמ"ל.

176. כן מבואר בשל"ה ובא"ר בסי' קפ"ג ועוד. וע"ע בשיבת ציון שער ה' י, עיי"ש. ואכן מצאנו כיוצא בזה בברכת המזון, שכתבו הראחרונים שילבש מלבושו הטליון וכו'. ובודאי שגם בקידוש ראוי לעשות כן, שהרי זהו דין עיטוף, ועוד מסתברא שגם בקידוש ראוי לעשות כן לפמ"ש לעיל ברה"ס שי"א שקידוש היום מן התורה, ועכ"פ לכו"ע עיקרו מה"ת. [ואפשר שגם בקידוש היום ראוי לעשות כן].

ושאר המסובים, עיין בשש"כ שם בהערות שמאחר ששומע כעונה, א"כ ראוי שגם השומעים שגם הם אינם אלא המקדש הוא זה שעושה את כל תנאי הברכה באחיזה וכו'. [ועיין להלן בסי' רע"ג גבי קידוש במקום סעודה לשומעים ובהערה שם]. וי"ל דמ"מ יש בזה חשיבות המצוה ג"כ.

177. כן נהגו כמה חסידים כמש"כ בשיבת ציון שם, וע"ע גם בשיבת ציון בשער ו סכ"ח שהביא בשם אביו, שרבינו הגרי"ח היה מזהיר בדרשותיו לציבור שישבו באימה ובכבוד מעוטפים בבגד צנוע, ושלא להניח מרפקי ידיהם על השולחן וכו', עיי"ש. וכן ראיתי הרבה שנהגו כן, ועכ"פ בכוונה ראשונה של המוציא. ויש לציין שבודאי יש בזה כבוד הסעודה וכבוד השבת. וידוע ג"כ מש"כ בשו"ת תורה לשמה שיש ענין להיות עם בגד עליון בעת הלימוד, ודון לגידו"ד.

178. לא מבעיא בסעודה שהיא חסידות יתירה, אלא אף בעת הקידוש אינו חובה, עי' בשו"ת יצחק ירנו ח"ד סימן ל"ו. אמנם יש מחמירים בזה לכתחילה.

179. בשו"ע (סעיף י) כתב לומר ויכולו מעומד, והיינו שעד הסוף יהיה מעומד. וכ"כ בכה"ח (אות ס"ב) שכן נהג רבינו האר"י. וכן המנהג פשוט, ואכמ"ל. וכן מנהגינו.

אבל הרמ"א (שם) כתב שיותר טוב לשבת, ושכן נוהגים. וכפי ששמעתי גם מבני אשכנז רבים נוהגים לעמוד, וכל זה הוא לעצם ברכת הקידוש, אולם לענין "ויכולו" הרבה נהגו לעמוד, וכמבואר בשו"ת אגר"מ ח"ה סימן ט"ז אות ה' (וע"ע בקצוה"ש סי' ע"ט בבדה"ש סקי"ד שמנהג לעמוד בהכל ע"פ הסוד). אמנם גם בזה מנהג החזו"א לשבת, וכן היה נוהג החפץ חיים, כמובא בספרים, וכל אחד יעשה כמנהגו.

ויש להעיר, שכשאומר "ויכולו" לכאורה היה ראוי שיאמרנו מתוך הסידור, שהרי קיי"ל שדברים שבכתב א"א רשאי לאומרן על פה (וכמש"כ בגיטין דף ס, וכ"פ בשו"ע או"ח סימן מ"ט). ובוודאי היה ראוי לאזהר בזה בנידון דידן שהוא מוציא את הנשים י"ח וכנ"ל, שהרי בזה לכו"ע אסור לאומרן על פה (וכמש"כ התוס' במס' תמורה דף י"ד עיי"ש, וע"ע ברדב"ז בתשו' ח"א סי' קל"ח, וה"ד במשנ"ב שם סק"ב עיי"ש). אמנם המקילים בזה יש להם ע"מ לסמוך, עפמש"כ הרש"ו (שם סי' מ"ט) שבדבר שהוא שגור בפי כל אין חשש זה, עיי"ש. ואף שהמג"א שם ועוד החמירו, אולם מפשטות דברי הרש"ו מוכח להיתר, ואף כשמוציא אחרים במשמע וכ"ה בערה"ש שם ובפמ"ג ועו"א, וע"ע בכה"ח. ועכ"פ מדינא מותר. וגם יש לצרף שיטת הראבי"ה (סימן תתע"ח), ואכמ"ל. ועכ"פ בברכת הגפן והקידוש שי ליתן עיניו בכוס, ולא להסתכל בספר (אם הוא יודע נוסח הברכה בעל פה), וכמו שכתבנו להלן בהלכה זו.

180. בשו"ע לא הזכיר אמירת "יום השישי" רק "ויכולו", אולם הרמ"א כתב שאומרים "יום השישי". וכך אנו נוהגים גם כן, והוא ע"פ הקבלה, כמש"כ בכה"ח כאן בנוסח הקידוש.

ומה שמותר לומר חצי פסוק אע"פ שאמרו בברכות (דף יב:) שאסור לומר חצי פסוק, הנה האריכו באחרונים טובא, שבכה"ח כאן (אות ס"ו) הביא משם ספר פתח הדביר שכל שהוא דרך תפילה מותר, וכ"כ עו"א ה"ד ביב"א ח"י סי' י"ב. וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"א סי' י"א משם הח"א, וע"ע בספר שיבת ציון שער ה' מש"כ בזה, וכעת הגיעני שו"ת הרי בשמים ח"א שהאריך בזה, ואכמ"ל בזה. [ולהלן בסי' רפ"ט ס"א נגענו קצת בענ"ז גבי אמירת פסוק (ע"ל בי בריך" וכו', שלפני הקידוש ביום].

181. הנה לדעת הסוברים שצריך לעמוד יש ב' טעמים, א). כיון שצריך קידוש במקום סעודה, יש לשבת שלא יהיה כחוכא ואיטלולא, וכמש"כ הכל בו המובא בב"י (והתסבר בזה שאינו ניכר כ"כ ששייך זל"ז בענין אחד ממש), וזז כוונת הרמ"א מן המסתם, אולם הגר"א נקט טעם אחר. ב). ע"פ המבואר בכמה דזוכתי שהרוצה להוציא את חבירו בברכת הנהנין, צריך שישבו יחד שתראה קביעות ויוכל להוציאו י"ח, וכמש"כ בסימן קס"ז (ועיין בשערה"צ שנסתפק אם זה לעיכובא, ונוקט שלדעת הגר"א לעיכובא, ולהב"י אינו לעיכובא). והנה לטעם א' אינו לעיכובא לכו"ע, ועי' בב"י שאף לכתחילה, אולם לטעם ב' יש להזהר טפי, ולכן אע"פ שאנו סוברים שיקדשו מעומד ולא חוששים לזה, מ"מ צריך עכ"פ שיהיו במקום אחד ולא מפוזרים ומפורדים כמש"כ המשנ"ב (סקמ"ו). וע"ע שעיה"צ (אות נ"א).

ולכאורה כל נידון זה הוא רק לגבי ברכת הנהנין, אבל אם אינם שותים אלא רוצים לצאת רק בברכת הקידוש בלבד, מועיל לצאת בכל אופן (עי' להלן מה שציינתי ובאחרונים. וכ"כ הפמ"ג בא"א סי' ר"י ועוד). אולם באמת ד"א פשוט, שמבואר במשנ"ב כאן שאפילו לצאת ידי חובת קידוש אין לעשות כן בלא קביעות, וכ"מ גם בביה"ל בלהל בסימן רע"ג ס"ו, ועוד. [וגם יל"ד בזה בלשון התוס' ברכות (דף מג), שמוכח שגם בברכת הקידוש וההבדלה צריך קביעות, אמנם מהמשך דבריהם ל"מ, וגם יל"ד בסברא].

182. דין זה מבואר בכמה מקומות. א: בשו"ע (סימן קס"ז ס"א) איתא אם היו שנים או רבים, אחד מברך לכולם (ובמקומו נת' אם כך ראוי לעשות תמיד ברוב עם או שאין ראוי). ולזוקא הסיבו שהוא דרך קבע, אבל אם היו יושבים בלא הסיבה כיון שאינם נקבעים יחד כל אחד מברך לעצמו, ואם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני, כיון שהכינו מקום לאכילתן הוי קבע ואפילו בלא הסיבה, וסיים הש"ו דבשם שאין רגילין בהסיבה, הישיבה בשולחן אחד היא הקובעת וכו', עיין שם לשונו. ב: בשו"ע (שם סי"ב) דהיו רוכבים על החמור שאם הם עומדים במקום אחד מצטרפין, אבל אם הם מפוזרים ומפורדים בשדה לא מצטרפין, ע"כ. (ומקור זה ציין המשנ"ב כאן בשעה"צ סקנ"ב, מפני שסייר למה שכתב במשנ"ב שלא יהיו מפוזרים אנה ואנה). ג: בשו"ע (שם סי"ג) כתב שאם לא קבעו מקום, אע"פ שאמרנו שצריך כל אחד לברך לעצמו, מ"מ אם כיון המברך להוציאם, והם נתכוונו לצאת, יצאו. ד: בשו"ע (סימן רי"ג ס"א) כתב שעל כל ברכות הנהנין צריך לצאת בעת שמוציא אחד את האחרים, עיין שם. ומבואר מש"כ שצריך קביעות לצאת י"ח, ולכן כתב הרמ"א שצריך לשבת, אולם אגן דקיי"ל שעומדים, צ"ל שמ"מ נראה קבועיות גם בכה"ג, ובפרט שכך הוא הדרך לצאת י"ח בקידוש שהוא נעשה מעומד, א"כ זו עצמה הקביעות, ואין בזה כל חשש, אלא שאעפ"כ כתב המשנ"ב כנ"ל שמ"מ לא ילכו אנה ואנה שבזה נמצא שאינה קביעות.

[והנה נשאלה שאלה, שמצוי שכשיש נשים בשולחן (וכמובן שצריך זהירות לבלתי היות שם ערוב, והכל תלוי לפי הענין, כפי אופן המשפחה והמקום והזמן), ויש מהן שבעת הקידוש נוטלות הכוס שלהן ופונות לצד הבית משום צניעות, או לאיזה ענין, ויש לברר האם זה ראוי, או שצריך לעמוד סביב השולחן. ויש לומר שכל שהוא באותו חדר אינו נחשב מפוזרים אנה ואנה, ובשו"ע (בסי' קס"ז סי"ב) לענין מפוזרים בשדה שאני שאינו מקום קבועים, אבל כאן בחדר אחד שפיר דמי. ובפרט כשעושות כן כהרגלן ואין מקום קביעות, ונוסף על כך מה שיבואר בסמוך דקיי"ל שאינו לעיכובא ועיין מה שכתבנו להלן בסוף ההערה הזו בשם הביה"ל, ולפי"ז ניחא שיוצאים בזה לכתחילה].

ובדיעבד שלא נקבעו במקום אחד, אם כיוונו השומעים לצאת והשומע להוציא י"ח, יצאו ידי חובה, וכמבואר בשו"ע הנ"ל סי' קס"ז ועוד, וכן מבואר באחרונים טובא, ואין כאן המקום להביאם, רק נציין לדברי הכה"ח בכמה דוכתי שציין לד' הפוסקים בזה ואיידך זיל גמור. (וכאמור הדבר מבואר בהדיא בשו"ע סימן קס"ז ס"ג). עיין בכה"ח בסימן קס"ז אות פ"ד ס"ו ובאות צ"ה באורך. וע"ע ג"כ בדברי בסימן רי"ג. ודו"ק, וכבר כתבנו לעיל שי"א שכל נידון זה הוא לגבי ברכות הנהנין דווקא, והיינו לענין שתיית הכוס שלאחר הקידוש. וע"ע להלן בב"י (סימן רצ"ו) גבי הבדלה, דכשקובעים עצמם לצאת י"ח בהבדלה יוצאים גם על היין, עיי"ש. ויעוין בביאור הלכה להלן (סימן רע"ג ס"ו) בד"ה ואם קידש.

ובאמת י"ל עכ"פ לכמבואר בשו"ע שם (בסימן רע"ג ס"ו) דיכול לקדש לשכנו שגר בבית אחר שומע אותו, וכתב המשנ"ב (שם) דהוא אפילו לכתחילה, ומבואר דכל שמכוון לצאת י"ח הוי קביעות אפילו בבית אחר (וכ"ה בבה"ל שם), ואם כן מבואר שא"צ כלל קביעות בבית אחד, וכ"ש שא"צ בשולחן אחד ואפילו לכתחילה, וכל שהוא במקום סעודה שפיר דמי [ואכן בשעה"צ בסימן רי"ג סק"ב מבואר שגם אם יושבים כל אחד בשולחן בפני עצמו הוי קביעות, וכמו שהיה כן בזמן הגמ', עיי"ש. איברא שיש לומר שאדרבה בגלל שנהגו ה"ז דרך הקביעות (ובפרט שהיו שולחנות קטנים, וכמבואר בש"ס בכ"ד), אולם בזה"ז אפשר דגרע טפי, דאין זה דין קביעות, וי"ל]. ומ"מ במשנ"ב כאן כתב להקפיד ע"ז. וי"ל.

182. כ"כ הכה"ח כאן בשם האחרונים. [והוא מדברי שכנה"ג ויפ"ל כאן, וכ"ה בכה"ח פלאג'י בקי' ס' ל"ו אות כ', ועוד. וכן נהג רבינו האר"י, וכמובא בפע"ח שי"ח פי"ד. וכ"כ לעשות כן בבא"ח פ' בהר]. והוא משום מנהג דרך ארץ שלא לשתות בעמידה (ואפשר אף אם עושה כן שלא ישפך הכוס, מחמת הנועתו לשבת, וטעם מעט מראש הכוס, נמי אינו ראוי. ומ"מ מן הדין אינו אסור, ובפרט שהוא טעימה בעלמא, ועכ"פ עדיף לשבת).

183. כ"כ הרמ"א (סעיף י), ובפשטות היינו שלפני ברכת "הגפן" יסתכלו בנר, ובד"מ כאן מבואר שיסתכל כשאומר "ויכולו", והיינו משום שזה נחשב תחלת הקידוש, ודו"ק. אבל מברכת הגפן בנר אינו עדיף שלא יסתכל תוך הכוס (ועי' בד"מ ובאחרונים כמה ביאורים באופן ההסתכלות אם בנר גם בכוס, ותרוייהו כאחד א"א, ומסתברא כאמור לעיל). אמנם יש חכמים שנהגו לראות הנר אחר ברכת הגפן. ולכאו' לפי המבואר אפשר שהוא הפסק ללא צורך, אולם ד"א, דכל כה"ג הוא מסדר הקידוש ואין בזה הפסק, ואמנם בכה"ח לעיל (בסימן רס"ב אות ד') כתב שמסתכל על הנרות מיד בכניסתו לבית, עיי"ש. אולם בד"מ כאן ועוד בראשונים מבואר שגם בעת הקידוש יש ענין בזה, ולכן שפיר אפשר לנהוג כן. ולסיכום: עפ"ד האר"י יסתכל בנרות מיד כשנכנס בבית, ולפי"ד הפוסקים יראה גם בעת הקידוש אי בתחלת הקידוש, ומה טוב שיעשה כן גם בכניסתו לבית וגם בשמתחיל הקידוש, וכן יש נוהגים להסתכל בנרות פעם אחת קודם קידוש ופעם נוספת בסיום ברכת הגפן [ועיין בבא"ח פ' בראשית ובכה"ח כל סדר הקידוש והנהגתו בהכנה במעשה ובדיבור].

והשומעים ג"כ אינו שייתנו עיניהם בכוס שהרי שומע כעונה, ויעשו כן שלא ישיחו דעת, וכך ראוי לעשות כדין המבואר להדיא בטור סימן רצ"ט ס"א בענין הבדלה (וכ"פ הרמ"א שאינו יודע בעל פה בודאי יוכל לקרוא בסידור, ופשוט, אם יודע בעל פה, הנכון הוא שיסתכל בכוס, ויש בזה כמה ענינים ע"פ הסוד כמבואר בסה"ק, עיין בשו"ע סימן קפ"ט ס"ח ע"פ הזוה"ק פ' תרומה, וכן בכה"ח כאן אות נ"ת, עיי"ש.

185. שהרי מטרת האמירה בקידוש להוציא בני ביתו, וכדלעיל בטור סימן רס"ז. וע"ע בשו"ע שם ואחרונים. [והנוהגים לשבת בקידוש, יכולים לשבת גם באמירת ויכולו, כמש"כ במשנ"ב בסקמ"ז ע"ד הרמ"א שם. (והיינו טעמא דמ"מ הוא א"צ לכך, ומוציא י"ח גם כשהוא עצמו אינו נוהג בכל תנאי האמירה. ובמק"א נת' בדין ערבות שמוציא י"ח, אם צריך כל תנאי הוצאה י"ח, ואכמ"ל). אמנם במשנ"ב כאן מוסיף"ט כתב שהמנהג לאומרו מעומד בקידוש יום].

186. כן מבואר בטור כאן שאומרו להוציא בניו ובני בתיו ואומרו על הכוס, עיי"ש. וכ"כ במשנ"ב סוסקמ"ה, ומקורו מהמג"א בשם המטה משה, וכאמור שכן מדוקדק בטור. וע"ע בא"ר, ודו"ק [ואם אין לו כוס יאמרנו בלא כוס].

וי"ל"ע כשאמרו בלחש, ובני ביתו לא שמעו ולא יצאו י"ח, שגם בכה"ג יש לאומרו על הכוס, שהרי אמירה זו נתקנה לבני ביתו.

187. יש לציין באופן שהוא אומר "ויכולו" על הכוס באמצע סעודתו, א). שלכאו' צריך לשתות ג"כ מהכוס, משום כבוד הכוס. ומסתבר שצריך לכתחילה שיעור מלא לוגמיו שהוא גדר טעימה (ומ"מ סגי במשהו, וכדעת הראבי"ה ועוד, ומאחר שבלא"ה כ"ז רק חומרא והידור). ב). שאם לא כיון לשתות עוד בסעודתו, ה"ז צריך לברך הגפן, ומ"מ ברכת הגפן תהיה אחר אמירת ויכולו, כדי שאמירת ויכולו לא יהיה הפסק בין הברכה לשתיה (שש"כ פנ"ב הערה פ"ה מהגרשז"א).

188. והכל מבואר עפ"ד השו"ע (סימן רע"א ס"י) והאחרונים, כמו שנציין בעזה"י.

189. עיין בספר שיעורי תורה (סימן ג') שזה כ-86.5 גרם וקצת פחות, וע"ע להלן על סעיף י"ז בהערה ד"ה בספר ושם נתבאר, ושייך לכאן.

190. שו"ע שם בסו"ד. וזה פשוט בסברא דהרי קידוש יוכל לעשות על הפת כפי עיקר הדין, ואם יעשה קידוש על היין הרי יפסיד ברכת ההבדלה, ודו"ק.

191. כ"כ כמה אחרונים כמש"כ המג"א (סקכ"ה) עפ"ד התוס' בפסחים, וכ"כ הנחלת צבי בשם מהרש"א.

ויש לציין שאף לדעתם מ"מ כל המדובר לענין קידוש בבית, אבל לענין קידוש והבדלה בביהכנ"ס ודאי שההבדלה עדיפה יותר, ויעשה הבדלה על הכוס (שהרי הקידוש בביהכנ"ס אינו אלא מנהג בעלמא כמבואר בסימן רס"ט, ולדעת השו"ע שם בלא"ה עדיף לא לקדש בביהכנ"ס וכו'). וכן מבואר פשוט מד' המג"א שם. וכ"כ המשנ"ב סוסקנ"ז.

192. כאמור לעיל שכ"ה דעת השו"ע ועי' בלשון המג"א שכתב, ומיהו אפילו לד' הרב"י וכו', וקצת משמע שאינו פסק לגמרי דלא כוותיה. ובאמת בעיקר ראיימו של המג"א מתוס' בפסחים, ומקורו כמבואר במחה"ר שבמקומו, כבר נתעורר המחצית השקל עצמו בסו"ד דיש לומר דמה שכתבו התוס' שקידוש עדיף, הוא משום דאזלי לשיטת ר"ת שסובר שאין מקדשין על הפת, אבל לדידן שמקדשים על הפת, הא דאי בסברא פשוטה שיהיה הקידוש על הפת (וכפי הסברא שהבאנו לעיל בדעת השו"ע). ובאמת אע"פ שמחצית השקל כתב שהוא דוחק, נראה דהיינו לפי המג"א שחולק, אולם באמת שפיר יש לומר כן, בפרט כדי שלא לחלוק על השו"ע ודעימיה, ותו דבא"ר (לקמן סימן רצ"ו סקי"ט) כתב כן להדיא, דאכן התוס' התם אזלי בשיטת הסוברים שאין מקדשין על הפת, עיין שם. נמצא מכ"ז שאין לנו ראיה לומר דלא כהשו"ע, וממילא אנן בדידן דהלכה כהשו"ע, ומה גם דנראה שאין בזה כ"כ קפידא, ושפיר מסתבר כן כאמור. ואין להארוך, לכן נ"ל לעשות כדרך השו"ע בשופי.

193. כ"ה לכל הדיעות, בין את"ל שבלילה על היין ובין אח"ל שהבדלה על היין. ואע"פ שאפשר בלילה על הפת, מ"מ כיון שעיקרו דאורייתא, עדיף טפי לעשותו כתיקונו, וכן מבואר לעיל בסעיף ג', עיין בדברינו שם.

194. כ"כ המג"א (שם) דבזה מסתבר שאף השו"ע מודה, וכ"ה במשנ"ב כאן. והיינו בקיום התנאים שאפשר לקדש בשיכר המבואר להלן בסימן ער"ב לענין קידוש, וכן בסימן רצ"ו לענין קידוש דלענין רביעית שם.

195. כ"כ המג"א (שם) מטעם הנ"ל דאפשר בשיכר, והוסיף עוד דנפשו של אדם קצה בשיכר בשחרית, ורוב העולם אין שותים רביעית [ולכאו' קשה, א: הרי כפי הידוע הרגילות של אותם שותי שיכר היא בבוקר. וצ"ל דמ"מ אינם שותים רביעית אלא טעימות בעלמא, ומשום שלא טעמו עדיין, והרי זה שורף את המעיים, ולכן בלילה שכבר אינו אליבא רקניא יותר יכולים לשתות רביעית. ב: ועו"ק לי הלא א"צ רביעית ידי ברוב כמבואר להלן (סעיף י"ג), וצ"ל דלאו דווקא קאמר ולעולם גם בזה קשה לשתות, וכן מבואר בהדיא במשנ"ב (להלן סוף סקס"ח) שמצאי להכשל במקדשים בשחרית על יין שרף שלא שותים מלא לוגמיו בתוך שיעור הזמן הראוי, עיי"ש]. וכ"פ המשנ"ב. ועיין בשעה"צ (אות נ"ו) בשם שלחן עצי שיטים שכתב שהמג"א הפריז על המדה, ולעולם יוכל לעשות איך שיראה, ומ"מ מיים שהרבה אחרונים העתיקו דברי המג"א.

ויש לציין לענין קידוש והבדלה בבית הכנסת, שכתבנו לעיל בהערה (ד"ה ויש) שעדיף לעשות הבדלה על הכוס, מאשר לעשות קידוש על הכוס בבהכנ"ס שאינו אלא מנהג בעלמא, ועי' בשעה"צ (אות נ"ז) שהסתפק אם דין זה של המג"א חוזר גם לענין זה שיש כוס שכר אחת, שגם בזה יותר טוב להבדיל על היין קידוש לא יעשה בכלל, או שכוונתו של המג"א רק לענין שיש לו כוס יין אחת בלבד ולא שכר. אבל אם יש לו שיכר אפשר שגם בבהכנ"ס יעשה קידוש על היין, והבדלה יעשה על היין, ע"כ. ובאמת שיש להסתפק בזה הרבה, דמצד אחד חזינן דאדרבה דעת השו"ע אינה נוחה כ"כ מקידוש בביהכנ"ס (כמבואר בסימן רס"ט בב"י ובשו"ע עייש"ה), וא"כ שפיר נימא שלא יקדש כלל. ומאידך לבטל לגמרי את הקידוש הזה, ובפרט שיוכל לעשות הבדלה על שיכר כדין. ולדינא מצאתי בא"ר כאן שהעתיק את ד' המג"א הללו לענין ביהכנ"ס על הדין של שיכר, ולכאו' מפורש שזה חוזר גם על מקרה שיש לו שיכר, ונפשט ספיקו של השעה"צ וכן משמע קצת ג"כ בסדר הדברים של המג"א דקאי על כל מה שכתב לפניו, ולכן אפילו שיש לו שיכר להבדלה עדיף לעשות הבדלה על היין, וקידוש לא יעשו באותה שבת.

196. שו"ע (הנ"ל) וכה"ח, שעדיף קידוש ליל שבת מקידוש היום. וכבר נתבאר כן לעיל בסי' רע"א ס"ג, ולעיל סוף הלכה קודמת.

197. והיינו שהוא מקדש על כוס מלאה כדין (בסעיף י'), ומאידך יש חיסרון בזה שאם ישתה ממנה יפגום את היין [ונוסף ע"ז שאי אפשר להעביר לכוס אחרת ולשייר רק כמלא לוגמיו, וכמ"ש המשנ"ב סקנ"א מהמג"א]. לכן יזהרו להלן עיצות הכיצד להשאיר יין למחר ולא לפגום את היין.